

**ZNAČAJ I ULOGA PORODICE U RAZVOJU DJECE SA
POTEŠKOĆAMA U ODGOJNO-OBRAZOVNOM PROCESU**

**IMPORTANCE AND THE ROLE OF FAMILIES IN THE
DEVELOPMENT OF KIDS WITH DISABILITIES IN
EDUCATIONAL PROCESS**

Karić Nejla, Dramalija Merima

Pedagoški fakultet Univerziteta u Sarajevu, Bosna i Hercegovina

SAŽETAK

Porodica snosi najveću odgovornost za odgoj djeteta i osnovni je temelj za razvoj svakog djeteta. Članovi porodice su prvi koji ostvaruju kontakt sa djetetom i predstavlja ju važnu ulogu u oblikovanju djeteta i njegovih sposobnosti. Roditelji su prvi učitelji sa kojima se dijete susreće u svom životu pružajući mu podršku, poticaj i prilike za učenje kroz različite aktivnosti, te oni tu ulogu treba da zadrže kroz sve segmente njegovog života. Djeca sa poteškoćama u razvoju posebno trebaju podršku i poticaj od strane porodice kako bi postignuli maksimum svojih sposobnosti i ostvarili svoj puni potencijal. U svakodnevnom životu česti smo svjedoci da se porodice djece sa poteškoćama susreću sa različitim problemima, za koje je potrebno obezbijediti adekvatnu pomoć i podršku kako bi se oni savladali. U odgojno-obrazovnom procesu porodica je ključan i neizostavan faktor koji doprinosi uspješnosti realizacije samog procesa.

Cilj rada jeste da se upoznamo i da obrazložimo ključne faktore koje porodica ima za razvoj djeteta te da objasnimo sponu između stručnih osoba i porodice i strategija kojima se koriste da zajedničkom saradnjom pomognu djetetu da napreduje i ostvari rezultate. Sa adekvatnom podrškom porodice svaka prepreka djeteta sa kojom se suoči u toku svog razvoja bit će jednostavnija.

Ključne riječi: porodica, roditelji, porodica djece sa poteškoćama u razvoju

ABSTRACT

The most important factor in a child's upbringing is family and it's fundamental for development of children. Family members are the first ones who make a contact with a child and they are the most important in shaping child and his abilities. Parents are first teachers that child meets in his life and are the ones who provide support, motivation and abilities to learn through different activities, it's important that they keep that role through child's entire life. Children with disabilities require support and incentive from their families to achieve maximum of their abilities and to reach their full potential. In everyday life we are witnesses that families of children with disabilities are exposed to varieties of different problems that require adequate help and support to overcome them. In educational process family is the key and indispensable factor which contributes to the success of process itself.

The aim of the study is to get to know and to explain key factors that families have for children's development. The paper focuses on connection between professionals and families and strategies that they use in mutual cooperation to help children to achieve results and make progress. With adequate support from a family there is nothing that a child can't do and every barrier that they meet will be overcome much easier.

Key words: family, parents, family of children with disabilities

UVOD

Od samog rođenja djeteta porodica igra veoma ključnu ulogu u odgoju i obrazovanju djeteta. Roditelji predstavljaju prve učitelje sa kojima se dijete susreće i sa kojima razmjenjuje aktivnosti i iskustva. Pri rođenju djeteta sa poteškoćama, sama struktura u porodici se mijenja, uloge koje su prije bile zastupljene mogu biti izmijenjene te mora doći do prilagodbe uloga i resursa novonastaloj situaciji. Roditelji djece sa poteškoćama često izražavaju emocionalne reakcije u obliku krivnje, gubitka samopoštovanja, hronične tuge, osjećaja odvojenosti, što može dovesti do izolacije porodice (Hrnjica, 2007).

Zbog nemogućnosti nošenja sa izazovima sa kojima su se susreli roditeljima je potrebna stručna podrška i pomoć, kako bi se na što adekvatniji način upoznali sa novonastalom situacijom i kako bi svom djetetu pružili adekvatan odgoj i obrazovanje. Podrška roditeljstvu je svaka intervencija za roditelje u cilju smanjenja rizika i promicanja zaštitnih faktora za djecu, u odnosu na njihovo socijalno, fizičko i emocionalno blagostanje (Moran i suradnici, 2004). Svrha podrške roditeljstvu je „jačanje roditeljske sposobnosti da djetetu pruža optimalne uvjete za razvoj djetetovih potencijala, da odgovara na djetetove razvojne potrebe, da djetetu omogućava ostvarivanje prava“ (Pećnik, 2013).

Izvori podrške za roditelje mogu biti neformalni (porodica, prijatelji, susjedi), polu-formalni (putem organizacija u zajednici baziranim na volonterstvu) i formalni (putem organiziranih službi baziranih na potrebama, u suradnji sa zakonskim sektorom ili s nevladinim sektorom (Moran i suradnici, 2004).

ULOGA I ZNAČAJ PORODICE U ODGOJNO-OBRAZOVNOM PROCESU

Porodica ima ključnu i vitalnu ulogu u odgoju i obrazovanju djece. Ta uloga se ogleda u različitim segmentima, a neki od njih koje možemo navesti su zaštita, briga, davanje značajnog pogleda i uvida u potrebe djece. Djeca sa poteškoćama u razvoju zahtjevaju znatno veću uključenost roditelja u sam odgojno-obrazovni proces od djece koja su tipičnog razvoja.

Obiteljski odgoj je prvi odgoj koji društvo daje djetetu. Za svako dijete, bilo to dijete sa poteškoćama ili ne, porodica je prvi i najvažniji odgojni faktor. Ona predstavlja prvu jedinicu društva i zajedničkim životom i radom nastoje odgojno podići i osposobiti članove za život i rad u društvu u kojem će živjeti (Zečić i sur., 2019).

Kako tipična djeca, tako i djeca sa poteškoćama u razvoju u svojoj porodici doživljavaju svoja prva iskustva, svoje prve aktivnosti, prve socijalne odnose koji su kasnije bitni za njegov život i njegovu socijalizaciju. Dijete u svojoj porodici stječe prve navike, moralne osobine, socijalne kontakte, porodične zadatke i navike, svoj karakter,

empatiju i ljubav. Prva osoba sa kojom dijete ostvaruje kontakt jeste majka. Kako ona sa njim komunicira, kako zadovoljava njegove higijenske i druge potrebe, ovisit će kako će dijete komunicirati sa ostalim članovima obitelji, sa okruženjem, sa svojim vršnjacima itd. (Zečić i sur., 2019).

Roditeljska ljubav je najvažnija u odgoju djece sa poteškoćama u razvoju. Nezamjenjiva je i veoma jako odgojno sredstvo koje se ne susreće ni u jednoj drugoj odgojnoj i obrazovnoj ustanovi. Djeca oponašaju svoje roditelje, identificiraju se s njima, pa se i sami uče voljeti, biti topli, nježni, osjećajni (Zečić i sur., 2019). Roditelji su glavni primjer svojoj djeci kako da se ponašaju. Djeca svoje roditelje imitiraju i tako stječu obrasce ponašanja.

Dobri roditelji ne prepuštaju odgoj svoje djece intuiciji i modelu koji su sami imali. Upoznaju se sa osnovnim uslovljenostima razvoja, educiraju se, čitaju, razgovaraju i u sve to uključuju i svoje dijete. Takvi roditelji svoje dijete pripremaju za promjene i uče ga kako da postane odrastao tako što ga podstiču da sebi sam pomogne. To uspijeva kod onih roditelja koji mogu svojim primjerom dokazivati svoju odgovornost, nezavisnost, odlučnost i sl. (Kalaš, Mavrak 1997). Roditelj djeteta sa tjelesnim poteškoćama je veoma složen i odgovoran zadatak i stalan posao koji često traje i po 24h. Veoma je značajno da roditelj prihvati svoje dijete onakvim kakvo ono jeste i da se trudi poučiti ga svim aktivnostima, odnosno osamostaliti ga onoliko koliko to dozvoljavaju dječije mogućnosti. Organiziranim i smišljenim aktivnostima, roditelji podstiču pravilan razvoj svog djeteta na svim područjima odgoja u skladu sa dječijim preostalim sposobnostima i mogućnostima. Roditelj treba da podstiče djetetov intelektualni, moralni, radni, estetski, tjelesni i radni odgoj. Dužan je da uspostavi komunikaciju i suradnju sa svim stručnjacima koji rade sa djetetom (Zečić i sur., 2019). Roditelj predstavlja sponu između dva različita okruženja sa kojima se dijete susreće. Ta spona jeste između djetetovog prirodnog okruženja (kuće) i školskog okruženja. Iz tog razloga jako je bitno da roditelji ostvare dobar kooperativni odnos sa školom, ali i da škola i nastavnici prepoznaju roditelja kao determinantnog faktora koji doprinosi uspjehnosti samog obrazovanja djeteta. Da bi se ostvario akademski uspjeh i postigao djetetov maksimalni potencijal bitna je uključenost porodice u obrazovanje svoje djece.

Porodica je prvo obrazovno okruženje, jer je u toj porodici dijete prvo steklo obrazovanje i smjernice. Glavna zadaća porodice za odgoj djece temelj je moralnog i vjerskog odgoja, jer se priroda i karakter djece uglavnom preuzima od roditelja i ostalih članova porodice. Uključivanje roditelja u odgojno-obrazovni proces, povezano je sa akademskim uspjehom učenika. Čini se da uključivanje roditelja u škole doprinosi promicanju uspjeha dječijeg obrazovanja (Benner i sur., 2016).

Prema Ljubešić (2003) postoji sedam temeljnih potreba koje porodica mora osigurati:

- a) potreba za toplim i podržavajućim odnosom,
- b) potreba za zaštitom, sigurnošću i regulacijom,
- c) potreba za stjecanjem iskustva, prilagođeno individualnim potrebama djeteta,

- d) potreba za iskustvima primjerenima razvoju,
- e) potreba za strukturom i granicama,
- f) potrebama za stabilnom i podupirućom zajednicom i kulturalnim kontinuitetom (istu potrebu imaju i roditelji, potrebu za stabilnim susjedstvom i u dobro organiziranoj lokalnoj zajednici),
- g) zaštita budućnosti.

Stav roditelja uveliko utječe na dječiji razvoj. Stav prihvaćanja ili odbijanja, stav suosjećanja ili ravnodušnosti, strpljenja ili žurbe, stav zaštite ili puštanja izravno utječu na djetetovu emocionalnu reakciju (Hafid, 2013).

Sposobnosti koje djeca usvajaju, izbore koje donose pod utjecajem su konteksta strukture cijele porodice - uključujući socio-ekonomski status, odnose između članova porodice, roditeljskih očekivanja, porodičnih vrijednosti i tradicije. Te varijable djeci mogu olakšati ili ograničiti horizont za djelovanje i postizanje određenih ciljeva (Hodkinson i Sparks, 1996).

Prema Rosiću (2005.) odgajatelj kao profesionalac treba prihvatiti ideje roditelja koje su vrijedne razmatranja, te takve poslušati i pokušati prilagoditi djetetu i odgoju. Odgojno-obrazovna ustanova ne može u potpunosti realizirati postavljene odgojno-obrazovne ciljeve bez saradnje s roditeljima, a cijeli taj proces može se ostvariti samo ako svi sudionici ulažu dovoljno napora u taj proces.

Ono što je prvo i najbitnije jeste da se roditelji i odgajatelji upoznaju. Upoznavanjem bolje će se razumjeti, te izgraditi povjerenje, a potom i spremnost na saradnju. Ako roditelji ne ostvare povjerenje prema odgajatelju saradnja neće biti ostvariva. Saradnja se može ostvariti samo onda ako sudionici nalaze zadovoljstvo u zajedničkom radu. I jedni i drugi moraju uložiti napor da razumiju jedni druge. Ako samo jedna strana radi na saradnji ona neće biti potpuna. Samo u obostranoj saradnji i razumijevanju roditelja i odgajatelja mogu se uskladiti utjecaji na dijete, a oni moraju biti jedinstveni. Različiti roditelji imaju različite potrebe (Jurčević-Lozančić, 2005).

Uspostavljanje povjerenja između roditelja i onih koji pružaju pomoć djetetu (razrednik / učitelj, pedagog, psiholog) je važan preduvjet za početak saradnje (Dejvis, 1995).

Uspjeh saradnje škole i porodice uveliko zavisi od komunikacije oba subjekta, uključujući roditelje kao važne partnere u poticanju, održavanju i poboljšanju ove saradnje. Postavljanje granica između kuće i škole postaje važan preduvjet za uspostavljanje zadovoljavajuće saradnje (Reay, 2005), dok nejasnoće granica i nedostatak jasno definiranih uloga imaju nepovoljan utjecaj na razvoj partnerstava (Todd, 2003).

Različitom uključenosti roditelja u školski život pomaže im da shvate put u to kako škola funkcionira, njezinu strukturu, organizaciju i kurikulum (Cotton, 2000).

Prema rezultatima mnogobrojnih istraživanja na ovu tematiku evidentno je to da sudjelovanje roditelja u raznim školskim programima značajno doprinosi dječijem obrazovnom napretku, većoj motivaciji i samopoštovanju, ublažavanju ponašajnih problema, napretku u općoj brizi o djetetu, kao i na poboljšanje u mnogim drugim segmentima u porodici (Barnes i Weikart, 1993.; Rockwell i sur., 1995, citirano u Karić, 2008).

Aktivnosti učenja u školama, kao i saradnja roditelja i učitelja vrlo su važne i strateške za poboljšanje kvalitete obrazovanja njihovih učenika. Saradnja roditelja i učitelja može pružiti djeci znanje i iskustvo u smislu provođenja aktivnosti učenja. Učitelj može dobiti informacije potrebne za učenje njegovih učenika, a roditelji mogu od učitelja dobiti informacije o životu i karakteru njihove djece u školi (Abdurahman, 2003). Da bi se stvorila kvaliteta, potrebno je imati timski rad između porodice i škole, skladni odnosi vrlo su potrebni u ostvarenju vizije i misije škole i programa. Uspjeh institucije nije ništa drugo nego saradnja svih uloga (Maunah, 2019). Iako postoji mnogo dokaza da škola igra važnu ulogu u oblikovanju budućnosti osoba sa poteškoćama (Pitt i Curtin, 2004; Šah, 2007.), Batcher (1982) tvrdi da je porodica bitan emocionalni sistem koji oblikuje i određuje individualni životni tok.

Aktivna uloga roditelja u obrazovanju njihovog djeteta važna je za svu djecu, ali može biti posebno važno za učenike sa poteškoćama zbog individualizirane prirode njihovog obrazovanja (Rispoli, 2018). Walton i Rusznyak (2016) primjećuju da je sve veća raznolikost broja učenika što je prepoznato kao značajan izazov za obrazovne sisteme.

Roditelji su već dugo srž i ključ kvalitetnog obrazovanja učenika s invaliditetom. Bili su partneri u raznim svojstvima, poput članova organizacije, odgajatelja za svoju djecu, programera usluga ili političkih zagovornika (Turnbull, Turnbull, Erwin, Soodak i Shogren, 2015). Epstein je identificirao šest načina na koje svi roditelji mogu biti uključeni u škole i koji predstavljaju kritične prilike za škole za izgradnju partnerstva: roditeljstvo, komunikacija, volontiranje, učenje kod kuće, donošenje odluka i saradnja sa zajednicom (Epstein, 1995).

Porodice djece sa poteškoćama u razvoju i škole saraduju na više razina: prepoznaju i komuniciraju o obrazovnim potrebama, sudjeluju u procesu ocjenjivanja, utvrđuju ciljeve i dizajn Individualiziranog obrazovnog programa (IEP), raspravljaju i razmišljaju o napretku prema ciljevima IEP-a, i planiraju daljnje korake potrebne za uspješan prijelaz. Kada se dogodi učinkovita saradnja, učenici doživljavaju značajne koristi, od povećane izvedbe, boljeg pohađanja nastave i ponašanja u školama, do usluga koje su zapravo usklađene s potrebama učenika (Chen i Gregory, 2011; Kreider, Caspe, Kennedy i Weiss, 2007.; Shumov i Miller, 2001; Simpkins, Weiss, McCartney, Kreider i Dearing, 2006). Posebno je važno informiranje i dogovaranje između roditelja i razrednog učitelja/razrednika djeteta kako bi se uspostavio što kvalitetniji rad. Roditelji iznose sve važne podatke o psihofizičkom razvoju djeteta, obuhvaćenosti odgojno-obrazovnim i rehabilitacijskim programima, podatke o porodici i porodičnim odnosima, vlastita očekivanja (Igrić, Ivančić, Sekušak-Galašev, Stančić, 2004).

STRATEGIJE ZA SARADNJU RODITELJ – UČITELJ

S obzirom na sam odnos roditelja i učitelja, Ziraldo (2016) identificira sljedeće karakteristike učinkovitog tima roditelj-učitelj:

1. Odvojite vrijeme za međusobni susret i pažljivo slušanje.
2. Tretirajte jedni druge kao sastavne dijelove tima za planiranje i donošenje odluka.
3. Dopustite svakoj osobi da izrazi mišljenje i da da prijedloge.
4. Pristupite neslaganjima na način koji potiče međusobno rješavanje problema.
5. Potaknite drugo mišljenje kada postoji neriješeno neslaganje ili kada nema odgovora na tešku situaciju.

Za uspješne roditeljske sastanke Ziraldo (2016) nudi sljedeće prijedloge:

1. Usredotočite se na najbolji interes učenika.
2. Koncentrirajte se na određivanje pozitivnog toka djelovanja.
3. Potaknite roditelje da dođu na sastanak s pitanjima.
4. Podijelite informacije o snagama učenika, potrebama, programskim ciljevima i strategijama podučavanja.
5. Podijelite informacije sa studentom; pohađanjem roditeljskih sastanaka učenici mogu predstaviti svoje ideje i perspektive i naučiti zagovarati svoje potrebe.
6. Postavite postupak za praćenje.
7. Sažeti informacije, jer će to biti osnova za sljedeći sastanak.
8. Izrazite zahvalnost za međusobno sudjelovanje.

ZAKLJUČAK

Potrebe učenika sa poteškoćama i njihovih roditelja su individualne i raznolike te zavise od mnogobrojnih faktora. Bez obzira na vrstu potrebe i njenu individualnost od krucijalnog je značaja da roditelji postanu ravnopravni učesnici obrazovnog procesa u koji je uključeno njihovo dijete. Uloga i bitnost uključenosti roditelja u odgojno-obrazovni proces iskazuje se u svakom segmentu, od njegove uključenosti u formiranje IEP-a, do uključenosti u različite nastavne i izvannastavne aktivnosti. Roditelj kao partner u stručnom timu predstavlja jako bitan izvor informacija o djetetu. Da bi se ostvarili postavljeni odgojno-obrazovni ciljevi neophodna su roditeljska iskustava i znanja o samoj specifičnosti teškoća koje dijete posjeduje i o samom funkcionisanju djeteta, jer niko ne poznaje dijete i njegove interese bolje od njegovog roditelja. Iskustva i mišljenje roditelja o uslugama koje njihovo dijete dobija mogu poslužiti kao smjernice za unapređenje prakse.

LITERATURA

1. Abdurahman, M. (2003). Education for children with learning difficulties. Jakarta: Rieneka Cipta.
2. Batchelor, W. E. (1982) .The influence of the family on career selection: a family systems perspective, *The Personnel and Guidance Journal*, pp. 87-91.
3. Benner, A.D., A.E. Boyle and S. Sadler. 2016) . Parental involvement and adolescents' educational success: The roles of prior achievement and socioeconomic status. *Journal of Youth and Adolescence*, 45(6): 1053-1064. Available at: <https://doi.org/10.1007/s10964-016-0431-4>.
4. Chen, W., & Gregory, A. (2011). Parental involvement in the prereferral process: Implications for schools. *Remedial & Special Education*, 32, 447-457. doi:10.1177/0741932510362490 [Crossref], [Web of Science ®], [Google Scholar]
5. Cotton, K. (2000): The schooling practices that matter most. SIRS: Northwest Regional Educational Laboratory.
6. Dejvis, H. (1995). Savetovanje roditelja hronično obolele dece i dece ometene u razvoju, Beograd: Institut za mentalno zdravlje.
7. Epstein, J. L. (1995). School/family/community partnerships: Caring for the children we share. *Phi Delta Kappan*, 76, 701-712. [Web of Science ®], [Google Scholar]
8. Hafid, A.D. (2013) . Basic concepts of educational sciences. Bandung: PT Alfabeta.
9. Hodkinson, P., Sparkes, A., Hodkinson, H. (1996). Triumphs and Tears: Young People, Markets and the Transition from School to Work. London: David Fulton Publishers.
10. Hrnjica, S. (2007): Psihološke pretpostavke saradnje škole i porodice u pružanju pomoći detetu sa posebnim potrebama, u N. Polovina i B. Bogunović (prir.), *Saradnja škole i porodice (254-264)*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
11. Igrić, Lj., Ivančić, Đ., Sekušak-Galašev, S., Stančić, Z. (2004). *Moje dijete u školi: Priručnik za roditelje djece sa posebnim edukacijskim potrebama*. Zagreb.
12. Jurčević-Lozančić A. (2005). Izazovi odrastanja: Predškolsko dijete u okruženju suvremene obitelji i vrtića. *Petrinja: Visoka učiteljska škola*.
13. Kalaš, Dž., Mavrak, M. (1997). *Medicinska psihologija i pedagogija (3.razred srednje medicinske i zdravstvene struke)*. Sarajevo: Federacija Bosne i Hercegovine. Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta i Grafičko-izdavačka kuća „Oko“ d.d. Sarajevo.
14. Karić, J. i V. Radovanović (2008). Pružanje podrške porodicama dece sa posebnim potrebama u redovnom sistemu obrazovanju, u Zorica Matejić Duričić (ur.): *U susret inkluziji-dileme u teoriji i praksi, (187- 197)*, Beograd: Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Izdavački centar CIDD.

15. Kreider, H., Caspe, M., Kennedy, S., & Weiss, H. (2007). Family involvement in middle and high school students' education (Family Involvement Makes a Difference Research Brief 3). Cambridge, MA: Harvard Family Research Project.
16. Ljubešić, M. (2005). Stimulacija emocionalnog razvoja djece. *Hrvatski časopis za javno zdravstvo*, 1(2).
17. Moran, P., Ghate, D., Van Der Merwe, A., i Policy research bureau. (2004). What works in parenting support?: a review of the international evidence. London: Department for Education and Skills.
18. Munah, B. (2019). The Contribution of Family and Community Education in Realizing the Goals of School Education. *Americal Journal of Education and Learning*. Vol.4, No.2, 292-301,2019.
19. Pećnik, N. (2013). Kako roditelji i zajednice brinu o djeci najmlađe dobi u Hrvatskoj. Zagreb: UNICEF Hrvatska.
20. Pitt, V. & Curtin, M. (2004). Integration versus segregation: the experiences of a group of disabled students moving from mainstream school into special needs further education, *Disability & Society*, 19(4), 387–400.
21. Reay, D. (2009). 'Class acts': Home-school involvement and working-class parents in the UK. In R. Deslandes (Ed.), *International perspectives on contexts, communities and evaluated innovative practices: Family-school-community partnerships* (pp. 50–63).
22. Rispoli, K.M.; Hawley, L.R.; Clinton, M.C. (2018). Family background and parent-school interactions in parent involvement for at-risk preschool children with disabilities. *J. Spec. Educ.* 2018, 52, 39–49.
23. Rosić, V. (2005). *Odgoj, obitelj, škola*. Rijeka: Naklada Žagar.
24. Shah, S. (2010). Role of Family in Empowering the Young Disabled People. *International Journal of Disability Studies*. Vol. 4, Nos. 1 & 2, January-December 2010, pp. 100-125.
25. Shah, S. (2007). Special or mainstream? The views of disabled students. *Research Papers in Education* Vol.22, No.4, December 2007, pp. 425-442.
26. Shumow, L., & Miller, J. D. (2001) Parents' at-home and at-school academic involvement with young adolescents. *Journal of Early Adolescence*, Vol 21, 68-91.
27. Todd, L. (2003). Disability and the restructuring of welfare: The problem of partnership with parents. *International Journal of Inclusive Education*, 7, 281–296.
28. Turnbull, A., Turnbull, R., Erwin, E. J., Soodak, L. C., & Shogren, K. A. (2015). *Families, professionals, and exceptionality: Positive outcomes through partnerships and trust* (7th ed.). Upper Saddle River, NJ: Merrill Prentice Hall. [Google Scholar]
29. Zečić, S., Tomić, R., Bišćević, I. (2019). *Obiteljski odgoj djece s teškoćama u razvoju*. Tuzla.
30. Ziraldo, L. (2016). *Working Together: Effective Advocacy and Collaboration*. Powerpoint Presentation.

31. Walton, E.; Rusznyak, L. (2016). Choices in the design of inclusive education courses for pre-service teachers: The case of a South African university. *Inter. J. Dis. Dev. Educ.* 2016, 64, 231–248.
32. Weiss, H. B., Dearing, E., Mayer, E., Kreider, H., & McCartney, K. (2005). Family educational involvement: Who can afford it and what does it afford? In C. Cooper, C. Garcia Coll, W. Bartko, H. Davis, & C. Chatman (Eds.), *Developmental pathways through middle childhood: Rethinking context and diversity as resources* (pp.17-40). Mahwah, NJ: Erlbaum.